

NIEUWS UIT DE FRIESE NATUURTERREINEN

Vereniging It Fryske Gea, Staatsbosbeheer-Fryslân en Vereniging Natuurmonumenten berichten over ontwikkelingen in de Friese natuurterreinen. Ditmaal geen nieuws van Natuurmonumenten.

EEN BIJZONDERE WAARNEMING OP DE SCHAOPEDOBBE BIJ ELSLOO

Op 21 juli werd It Fryske Gea gebeld door Ruud Kreetz. Hij had de dag ervoor honderden Zonnebaarzen waargenomen in de 'Schaopewaskesdobbe' in natuurterrein 'Schaopedobbe' bij Elsloo, een heidegebied. Op 23 juli gingen de Fryske Gea-medewerkers Tom Jager, Henk Jager en Sietske Rintjema deze waarneming na. En inderdaad, in de Schaopewaskesdobbe werden al snel 70-100 nestkuilen ontdekt waarbij territoriale mannetjes met een afmeting van rond de 10 cm aanwezig waren. In het ven zwommen verder diverse scholen van tientallen tot honderden jonge Zonnebaarsjes. De nestkuilen, met een diameter van rond de 80 cm, bevonden zich vrijwel uitsluitend langs de randen, waar het water ca. 30-50 cm diep is en dus lekker warm, tussen vegetaties van voornamelijk Waterveenmos en Veelstengelige waterbies.

Hoe mooi en exotisch de naam 'Zonnebaars' ook klinkt en hoe mooi gekleurd dit bolle visje ook is (met een opvallend zwart kieuwdeksel met oranje-rode rand), het is de vraag of It Fryske Gea als natuurbeschermingsorganisatie wel blij moet zijn met dit van oorsprong oostelijk Noord-Amerikaanse dier. In de zoetwatervissenatlas van Hendrik de Nie uit 1996 staat in Fryslân slechts één stip voor deze soort op de kaart, bij de Bergumermeercentrale. Tot 1996 was het diertje verder vooral bekend van het verversingskanaal in Den Haag, de grindgaten van de Maas, de vennen onder Eindhoven bij Waalre, de wateren rond Amsterdam, het polderwater bij Wormerveer en in het Reitdiep in Groningen. In 1903 is de soort door de Heidemij gekweekt bij Vaassen. Mogelijk zijn hier enkele dieren ontsnapt. Het kan ook zijn dat het dier via de Maas en kanalen en beken vanuit België de provincie Noord-Brabant is binnengekomen. Daarnaast worden voortdurend vissen losgelaten uit aquaria (vanaf 1866 werden al Zonnebaarzen als aquariumvis naar Duitsland en later Frankrijk verstuurd). Een laatste mogelijkheid die wordt geopperd is dat kuit of larven aan poten van watervogels worden meegevoerd.

Zonnebaarzen in de verkoop

foto: Wilbert Bosman (RAVON)

Als biotoop kiest de Zonnebaars stilstaand, helder en waterplantenrijk water met zandige en geleidelijk oplopende oevers als paaiplaats. De paaitijd loopt van eind mei tot augustus. In deze periode maken de mannetjes nestkuilen die worden verdedigd tegen soortgenoten en andere vissoorten (die in de Schaopedobbe overigens niet voorkomen). Na eileg, bevruchting en uitkomen van de eieren bewaakt het mannetje de larven nog elf dagen, waarna deze uitzwermen. Pas na 2 tot 3 jaar (bij een lengte van 8 cm) zijn de vissen geslachtsrijp, hetgeen aangeeft dat deze soort al een aantal jaren in dit ven op de Schaopedobbe aanwezig moet zijn geweest. De vissen worden 10-15 cm lang, tot maximaal 25 cm. Aangezien de soort qua voedsel niet zo gespecialiseerd is, ontstaan er in dergelijke geïsoleerde vennen al snel problemen. De kleine baarzen doen zich te goed aan watervlooien, kreeftachtigen en insectenlarven. De grotere exemplaren eten de libellenlarven (waarvan er diverse zeldzame soorten aanwezig zijn op de Schaopedobbe), amfibieënlarven (als Heikikker, Poelkikker, Kleine watersalamander) en kleine vis (ook soortgenoten). In een situatie als op de Schaopedobbe, waar een relatief klein ven qua territoria helemaal vol zit met Zonnebaars, kunnen libellen en amfibieën zich niet meer voortplanten.

Om deze reden zijn er, o.a. in Noord-Brabant en het Gooi, al diverse locaties waar geprobeerd is de soort uit te roeien. Hiervoor zijn slechts enkele drastische methoden effectief: een ven gedurende langere periode of meerdere keren droogpomp of met elektrisch vissen alle dieren wegvangen. It Fryske Gea heeft momenteel (eind juli 2003) nog in overweging wat ze moet gaan doen. Enerzijds heeft zij de verplichting Rode-lijstsoorten en meetsoorten van de 'Subsidiereregeling Natuurbeheer pluspakketten' te beschermen. Bovendien heeft de Zonnebaars op de Schaopedobbe geen predator die de populatie kort kan houden. Anderzijds is het de vraag of het lukt de Zonnebaars definitief uit het ven te verwijderen. Ook de totale discussie over het veranderde landschap en de daarbij horende toenemende aantallen (zich goed thuis voelende) exoten (als Nijlgans, Rosse stekelstaart, Grote waternavel, Graskarper e.d.) past bij dit vraagstuk. Bovendien is er op de Schaopedobbe nog een ander ven en zijn ook enkele watergaten aanwezig waar libellen en amfibieën zich kunnen voortplanten.

Alle adviezen zijn welkom!

Sietske Rintjema (e-mail: s.rintjema@fryskegea.nl)

VALT HIER NOG WAT TE VRETEN?

De toekomstverwachtingen voor weidevogels in Nederland zijn somberder gestemd dan ooit. Na Watersnip en Kemphaan lijkt ook de Grutto het veld te ruimen, dit ondanks alle inspanningen van grondaankopen en beheersaanpassingen en zorg voor nesten in de broedperiode. Reden voor Staatsbosbeheer om in ruim 30 reservaten in Fryslân, Groningen en Drenthe een inventarisatie te maken van de zuurgraad van de bodem en van ondiep voedsel in de bodem, om antwoorden te vinden op de relaties tussen bodem, voedselaanbod en aanwezigheid van weidevogels.

staatsbosbeheer

Het onderzoek wees uit dat de voedselvoorraden voor weidevogels in de bodem per reservaat sterk uiteenlopen van 4,7 tot 700 Regenwormen per vierkante meter. Gebieden die 's winters langdurig onder water staan, zoals de zomerpolders in het centrale merengebied van Fryslân, scoren laag, terwijl hoge scores vooral gebieden betreffen waarvan de bodem uit klei bestaat dan wel waar sprake is van kwel. Eenzelfde verdeling van scores werd opgemaakt als het gaat om de zuurgraad. Langdurig onder water staande gebieden hebben meestal een zeer lage zuurgraad (zijn dus zuur) en kleigebieden en gebieden met kwel een hogere. Zo bleek een hogere zuurgraad ook gecorreleerd te zijn aan een hoger aantal Regenwormen, terwijl deze relatie voor het aantal Emelten omgekeerd bleek te zijn. Gebieden met een hoger aantal Regenwormen per vierkante meter herbergden overwegend ook hogere dichtheden van broedende steltlopers. Toch blijkt de hypothese dat 'gebieden met veel voedsel op een bereikbare diepte in de bodem de betere weidevogelgebieden zijn' met het onderzoek niet te handhaven, want ook in gebieden met een lage zuurgraad en weinig Regenwormen in de bodem kunnen hoge dichtheden van broedende weidevogels voorkomen. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld de Blaugarzen bij Akmarijp, de Slûshoeke bij Aldeboarn en de Warren bij Tijnje.

Voor het toekomstige beheer van weidevogelreservaten is het van belang dat regelmatige bekalking van gebieden een positief effect heeft op de zuurgraad. Wel bevestigt het onderzoek dat de hydrologische sturing in het landschappelijke systeem van groot belang is om de zuurgraad, ongeacht de grondsoort, op een gewenst niveau te houden. Juist deze factor, de basis van het ontstaan van veel waarden in de lage en natte graslandgebieden in Nederland is op veel plekken bijna onomkeerbaar negatief beïnvloed. Waar mogelijk lijkt herstel van de invloed van grondwater en kwel meer op te leveren dan bekalking.

Gebieden langdurig onder water zetten blijkt voor Regenwormen slecht te zijn. Daar waar een hoog voedselaanbod wordt nagestreefd is langdurige 'inundatie' dus geen positieve beheersmaatregel. Inundatie met oppervlaktewater (boezemwater) verdient de voorkeur boven regenwater, omdat dit laatste water zuurder is. Stagnerend regenwater dient daarom in reservaten zoveel mogelijk met begroeiing afgevoerd te worden.

De relatie tussen broed- en foerageergebieden van volwassen weidevogels verdient ook aandacht in het aanbrengen van variatie in beheer en pleit dus voor het zogenaamde mozaïekbeheer. De relatie met de omgeving (geen reservaatgebieden) is daarbij vooral van belang.

Om de terreinomstandigheden en de vestigingsperiode van de weidevogels tijdens het broedseizoen te optimaliseren, kan een praktische checklist voor de beheerder een toevoegende waarde hebben. Daarbij moeten punten als vegetatiestructuur, openheid van een gebied, grond- en oppervlaktewaterstanden, variatie in bemesting, zuurgraad, stimuleren van kleinschalige plasdrasplekken (slaapplaatsen), mozaïekbeheer, aard en mate van verstoring en aard en mate van predatie alle aandacht krijgen.

Ondanks dat voor veel gebieden relaties tussen voedsel, zuurgraad en broedende weidevogels nu is onderzocht, blijft een aantal vragen onbeantwoord. Waar leven de Grutto's en andere steltlopers in broedgebieden die nauwelijks of geen voedsel bevatten bijvoorbeeld van? Eten weidevogels in zuurdere terreinen meer Emelten dan weidevogels in minder zure terreinen? Wat zijn kansrijke plekken om bekalking als succesvolle beheersmaatregel toe te passen? Wat is de gewenste norm voor natuurbeheerders voor het aantal wormen per vierkante meter? Het zijn vragen die Staatsbosbeheer nog graag beantwoord ziet. Voorlopig heeft het onderzoek een bijdrage geleverd aan de kennis van gebieden waarin weidevogels leven, waarop het beheer nu afgestemd kan worden. Staatsbosbeheer gaat deze kennis inbrengen in het traject 'Opkrikplan voor weidevogelreinen in Fryslân', een samenwerkingsproject tussen de terreinbeheerders, de provincie Fryslân en ecologisch onderzoeksbureau Altenburg & Wymenga BV uit Veenwouden. Voor Staatsbosbeheer is duidelijk dat 80 weidevogelreservaten, met een gemiddelde oppervlakte van 30-100 hectare, onvoldoende is om de Friese weidevogelpopulatie te redden.

Bron: Hut H. & F. Helmig 2003. Valt hier nog wat te vreten? Onderzoek naar de relaties tussen voedsel, zuurgraad en broedende weidevogels. Rapport Staatsbosbeheer Fryslân / Groningen-Drenthe, Leeuwarden.